

Stednavnet Disko's oprindelse

*Belyst ved træk af hvalfangsten om Spitsbergen
og derfra dens overgang til Davisstrædet*

af Ph. Rosendahl

Søkort.

Om navnet Disko anfører opretteren af Arktisk Station på Disko, magister M. P. Porsild i værket „Grønland i To-hundredaaret for Hans Egedes Landing“ side 275:

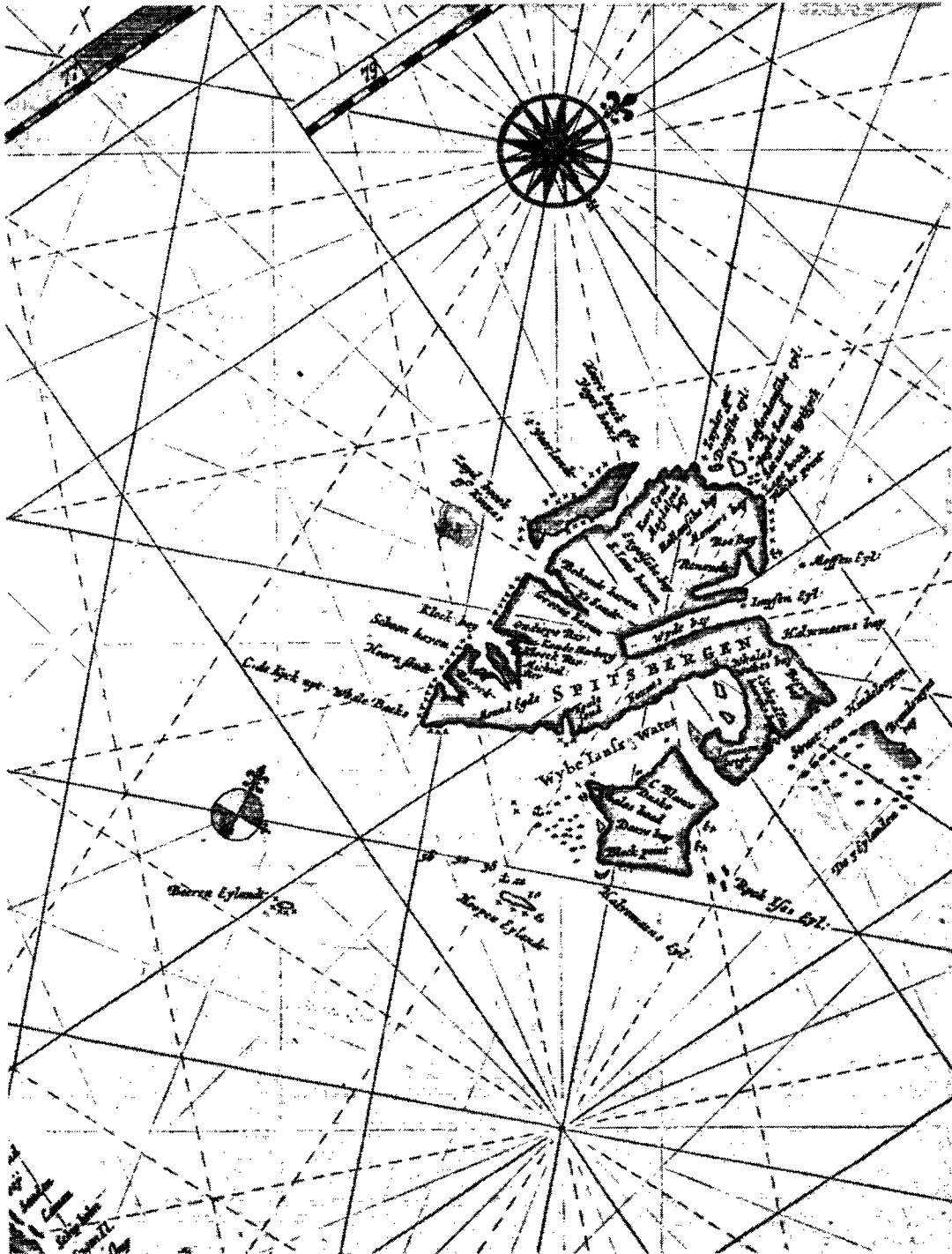
„Navnet Disko's etymologi er ukendt. Navnet optræder for første gang i 1663 i hollandske kort over Spitsbergen som betegnelse for en bugt på Stans Foreland, først i formen Dusko, senere Dicko. Forud for disse kort er der engelske, som på dette sted har „Ducke's Coue“, det vil sige MARMADUKE's bugt, efter den bekendte hvalfanger, der her drev hvalfangst i begyndelsen af det 17. århundrede. Senere optræder det i hollandske kort over Vestgrønland, hvortil det måske er overført fra kortene over Spitsbergen, der dengang også hed Grønland, ligesom andre stednavne for eksempel Waygat, Liefde Bay og flere er overført. Antagelig har det også i Grønland først været navnet for en bugt, måske for hele Disko Bugt, der ellers også hed Sydøstbugten, og „Het Eyland van Disco“ skulle så være Diskos (nemlig bugtens) ø.“

På forespørgsel har botanikeren, professor Erling Porsild, National Museum of Canada, meddelt, at den af hans far nævnte hvalfanger MARMADUKE er den opdagelsesrejsende, som findes omtalt i sir Clement R. Markhams værk „The Land of Silence, a History of arctic and antarctic Exploration“, Cambridge i kapitlet „Early Spitsbergen Voyages“.

I det grønlandske stednavnsudvalgs navnekartotek findes ingen oplysninger om oprindelsen til stednavnet Disko. Søkortarkivets tidligere direktør, kommandør Henrik Madsen oplyser følgende fra arkivets samling af gamle kort:

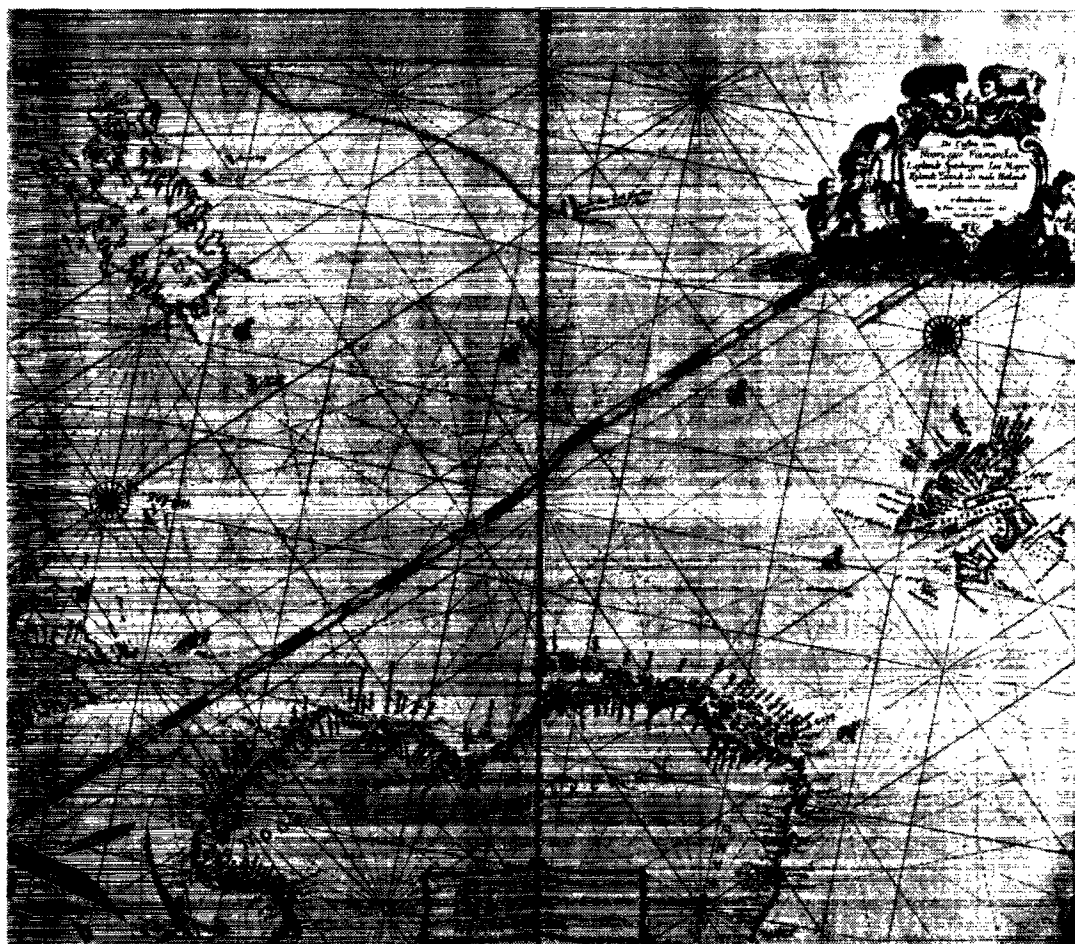
Af dettes kortsamling ses, at ordet DUSKO (DISKO) som stednavn er blevet anvendt på en lokalitet af Spitsbergen netop i storhedstiden for hvalfangsten i dette farvandsområde (17. århundrede), medens det først i det 18. århundrede anvendes på Grønland, da de hollandske hvalfangere for alvor satte ind med hvalfangst langs Grønlands vestkyst.

I De Zee-Atlas of Water-Werelt, dateret Amsterdam 1669, findes et kort over Spitsbergen, og W-siden af den stør-

Spitsbergen. De Zee-Atlas of Water-Werelt, Amsterdam 1669.

Søkortarkivet.

Hollandsk søkortatlas fra 1682.

Søkortarkivet.

ste SE-ligste ø i øgruppen – i nutidige kort benævnt EDGEÖYA – findes en lokalitet (bugt eller kyst) betegnet med navnet: DUSKO, og i et andet hollandsk søkortatlas fra 1682 findes igen navnet DUSKO på samme lokalitet.

For at sandsynliggøre forbindelsen mellem navnene DUSKO og DISKO kan tilføjes, at den samme lokalitet på Spitsbergen i nugældende engelske og norske søkort er benævnt DISKO-BUGTA.

I de nævnte hollandske søkort-atlas fra 2. halvdel af det 17. århundrede findes også kort over Grønland, men de er temmelig mangelfulde – væsentlig ringere end kortene over Spitsbergen – og den nuværende Diskø er slet ikke indtegnet på nogen af disse kort.

I et hollandsk kort fra 1715 i en meget lille målestok er Disko-øen indtegnet, men med navnet MARCHANTS ILE, og besynderligt nok er øen koloreret med samme farve som kysten af Canada, me-

dens den grønlandske kyst iøvrigt er markeret med en anden farve.

I et udateret hollandsk kort over Straadt David trykt efter 1721, men formentlig udkommet i 1. halvdel af det 18. århundrede, er øen benævnt „*Het Eyland Disko*“, og bugten ved Godhavn „*Liefde Bay*“.

Det gældende britiske admiralitetskort nr. 276 med kort over grønlandske havne omfatter blandt andet et specialkort over Godhavn med sir Edward Belcher's opmåling fra 1852. Kortets titel er „*GODHAVN of PORT of LIEVELY*“.

Hvalfangstperioden om Spitsbergen i 1600–1700.

De mest kendte opdagelsesrejsende for Spitsbergen området var Henry Hudson (kendt for sin senere opdagelse af Hudsonfloden), Jonas Poole, Benjamin Joseph og Thomas Edge samt MARMADUKE. Alle var de englændere, men de udførte deres opdagelsesrejser i det russiske Moscou Kompagnis tjeneste.

Nævnte værk, *The Land of Silence*, belyser nærmere, hvem kaptajn MARMADUKE var, sammen med hvem han udførte sine rejser, samt i hvilke områder og under hvilke forhold rejserne fandt sted. Det hedder herom:

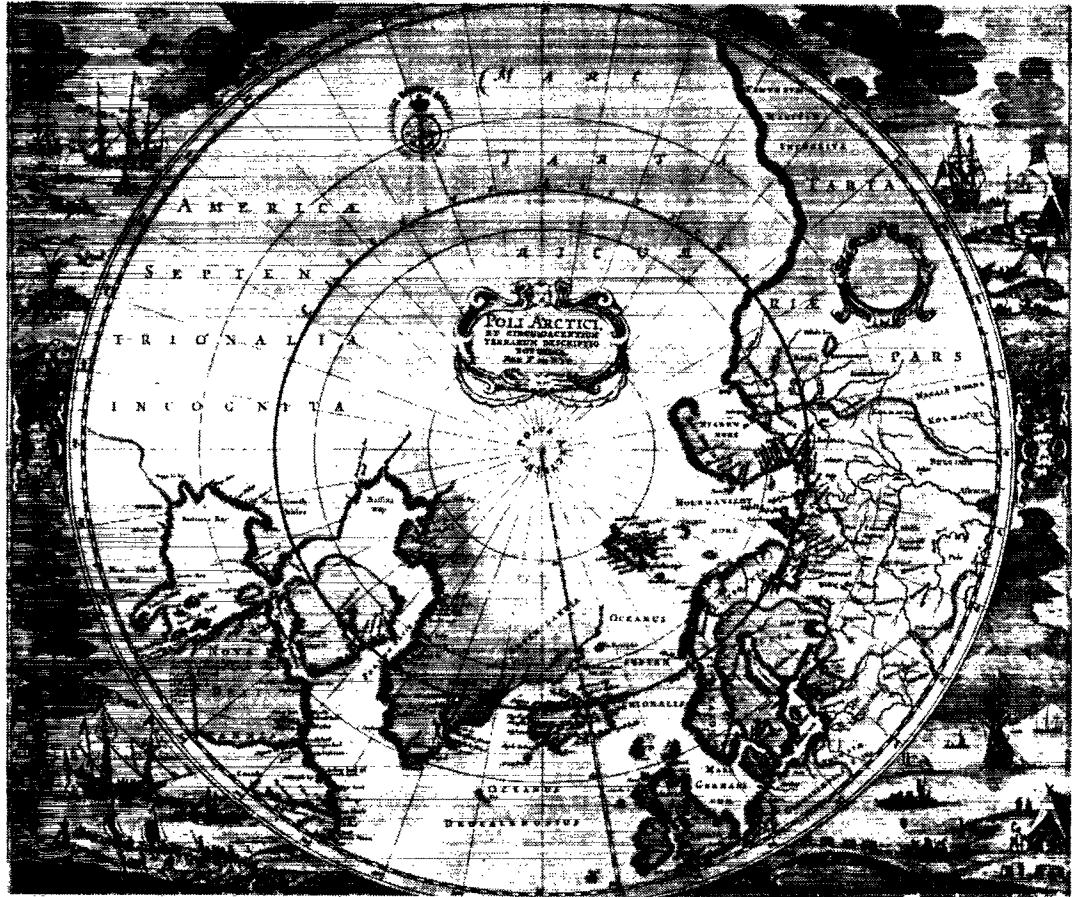
Moscou-kompagniet ønskede at finde en vej til Kina, efter at denne forgæves var søgt mod vest, nord om Canada. Hudson skulle nu søge at finde en passage til Kina ved fra Spitsbergen at gå direkte mod Nordpolen, idet man mente, at der ikke dannede sig is på det åbne hav, men kun langs kysterne. Ekspeditionen afgik en forårsdag 1607 fra

England med skibet „*Hopewell*“ på 80 tons.

Det land, som skibet først så, var Cap Young og blev opkaldt efter matrosen James Young, som var den første ombord, der så land, var imidlertid Grønlands østkyst. Hudson fandt, at han var kommet for langt vestover og satte derfor ved 73° N kursen mod NØ langs isranden og nåede den sydlige del af Vestspitsbergens hovedø. Herfra sattes kursen nordover langs dennes vestkyst. Skibet nåede helt op til øens nordvestlige runding, altså adskilligt længere end hollandske hvalfangere da var nået. Stedet kaldte han HAKLUYT HEADLAND efter den store engelske geograf og navigationslærer. Men her fandt han isen ufremkommelig. Hudson havde således opdaget hele Spitsbergens vestkyst. Han besluttede derpå at søge sydover, hvor han undersøgte bugten, der senere fik navnet BELL SOUND. Han rundede derpå sydspidsen og fulgte et stykke op ad øens østkyst. På sin vej langs vestkysten konstaterede han store forekomster af dyreliv, blandt andet stor rigelighed af hvaler.

I slutningen af juli besluttede Hudson at gå hjemover. Han passerede Bjørnøen og få dage efter på 71° N bredde en meget høj ø, ca. 30 miles lang og 10 miles bred. Denne ø er siden kaldet Jan Mayen. 25. aug. 1607 var skibet igen på Themsen.

Moscou Kompagniet var derpå stemt for igen at sende Hudson ud på ekspedition til Kina. Hudson besluttede da at vælge en nordøstlig rute, nord om Novaya Zemlja. Kunne han nå Cap Tobin, der på de gamle kort er vist som Asiens nordligste punkt, mente han, at resten af

På dette hollandske kort fra 1715 er Disko indtegnet, men med navnet Marchants Ile.

Søkortarkivet.

vejen til Kina ingen vanskelighed ville volde ham.

I april 1608 startede han da med „Hopewell“ og rundede Norges Nordkap. Isen lå her tæt, hvorfor han bøjede østover, idet han fulgte isranden og nåede Novaya Zemlja. Men med den tætte isrand nordover brast hans håb om at gå norden om eller sønden om denne udstrakte ø, hvorfor han tiltrådte tilbageet. På hele strækningen havde han også her konstateret et rigt dyreliv.

I 1609 gik Hudson i hollandsk tjeneste og blev i 1610 Hudsonstrædet og Hudsonbugtens opdager, hvor han selv og en del af besætningen omkom efter mytteri ombord den følgende vinter.

De ovennævnte såvel kommercielle som geografiske opdagelser ved Spitsbergen var det, der ledte vejen til den berømte og overordentlig indbringende hvalfangst i dette område. Moscou Kompagniet ønskede nu at udnytte disse muligheder.

I 1612 modtog Moscou Kompagniet en deklARATION af Englands konge James I, der udelukkede alle andre lande, England inclusive, fra at drive hvalfangst i de fundne områder. Hollænderne modtog en tilsvarende deklARATION. Men heroverfor hævdede Christian IV, at Spitsbergen var Grønland, og at landet var en del af Norge. Afgørende blev derfor, hvilket land der faktisk kunne møde op med de største flådestyrker.

Her er det, at kaptajn MARMADUKE kommer ind i billedet. Han var kendt som en af tidens mest formående og forvovne Spitsbergenfarere, der dristigt gik på for at gøre opdagelser og blandt ligemænd blot benævnt DUK.

Kaptajn MARMADUKE nåede således med besætning fra sin egen fødeby Hull i 1612 helt op til 82° N, samme år som hollænderne kom til Spitsbergen fangstfeltet.

I 1613 udrustede Moscou Kompagniet en stor flåde, bestående af 6 skibe på ialt 1030 tons under kommando af Benjamin Joseph. På lederskibet var William Baffin kendtmand, og på et andet af skibene, „Lighthouse“, var MARMADUKE fører. Skibene startede fra Themsen i maj 1613. Også den kendte engelske søfarer Thomas Edge var med som fører af skibet „Expedition“.

Besætningerne var engelsk og dengang uden sikker kendskab til fangstens vigtigste dele: harpuneringen og selve aflivningen. Dette skulle derfor udføres af 24 baskere fra Sct. Jean de Luz og San Sebastian, hvorfra de var hyret for rejsten. Til de engelske skibsmandskaber blev ordre udstedt om, at „disse frem-

mede, der havde forladt deres eget land for at yde hjælp, skulle behandles yderst venligt og kammeratligt“.

Disse baskere var folk, der fra meget gammel tid havde gjort sig til eksperter i fangst af hval. Det var dristige og forvovne søfolk, opøvet som de var i fangst af Biscaya-hval ud for deres lands kyst. Fangsten foretog de ikke fra skib, men fra robåd. På højder bag deres byer havde de udkigsvagttårne, hvor signal hejstes, når hval var i sigte, hvorefter hvalchalupperne startede (man mindes her uvilkårlig Godhavns hvalfangerudkig rejst på en pynt over 4 underkæber af grønlandshval ca. 1800. Desværre nedblæste den i vinteren 1967).

Da Moscou Kompagniets flåde kom til hvalfeltet, satte man hvalchalupperne i søen, bemanded med baskere til harpunering og til drabet af hvalen, medens den øvrige besætning skulle oprette tranekøgeri m. m. i land. Det varede dog ikke mange år, før de engelske besætninger lærte baskerne kunsten efter og efterhånden blev eksperter både som harpunører og som dræbere.

På fangstfeltet konstaterede kaptajn Joseph ikke mindre end 17 hvalfangstskibe fra andre lande. Han beordrede disse at forlade feltet; men nogle få fik dog tilladelse til at fortsætte deres fangst mod at afgive halvpert af fangsten til de engelske hvalskibe. Kaptajn Joseph's flåde hjemkom fuldtlastede om efteråret til Themsen.

I 1614 var kaptajn Joseph atter deroppe med 9 hvalfangstskibe og 2 hvalfangstslupper. Han havde også her Baffin og Fotheray som kendtmænd, og MARMADUKE var fører af et af

de andre skibe. På deres færd langs vestkysten nåede de op til Hakluyt Headland. Her observerede de en formidabel hollandsk flåde på 14 hvalskibe, beskyttet af 3–4 orlogsskibe.

Kaptajn Joseph's flåde var denne gang langt den svageste. Han veg derfor uden om hollænderne, og ved Hakluyt Headland gik han sydover, til han fandt en lun ankerplads på 79° 34' NB, som han navngav Trinity Harbour.

Det mest interessante ved Joseph's togt i 1614 blev da de 3 eller 4 opdagesekspeditioner, som han med Baffin og Fotheray foretog i sommerens løb. I chalupper eller åbne både sejlede de østover langs en kyst, som kaptajn MARMADUKE allerede havde opdaget i 1612, men ikke udforsket. Det engelske kongevåben blev sat op på fremtrædende punkter fra Cap Barren østover helt til Point Desire, hvor rejsen endte. Ved halvøen Red Beach havde kaptajn MARMADUKE sluttet sig til dem. På færdens rundede de Cape Desire og opdagede Spitsbergens største sund, som de kaldte Sir Thomas Smith's Inlet. Disse udstrakte ekspeditioner i åben båd bragte de 3 dygtige og eventyrlystne opdagere megen hæder.

Sir Clements R. Markham anfører i en fodnote, at kaptajn MARMADUKE i 1617 foretog en henstilling til den engelske konge om at antage sig til at gøre et forsøg på at finde en nordøst-passage med Kina som mål, men Markham kan ikke give yderligere oplysning om MARMADUKE's videre færd.

I de følgende somre var der mundhuggeri og hændelsesvis sammenstød

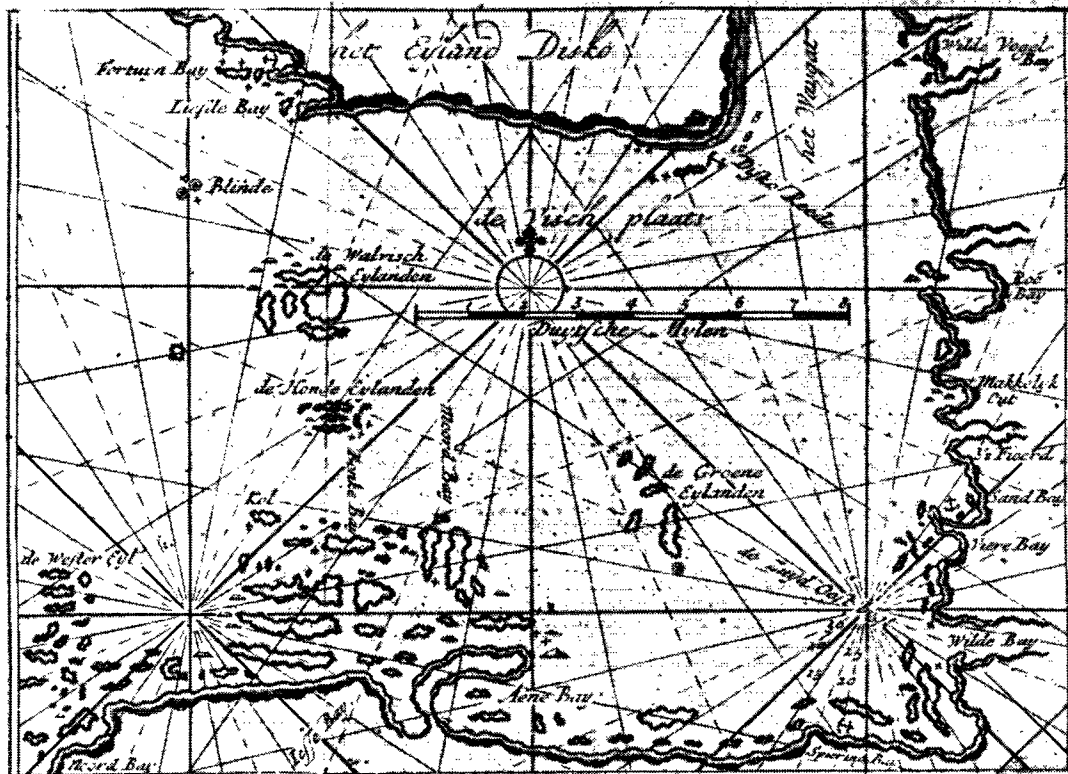
mellem englændere og hollændere, men til slut kom det til en overenskomst mellem dem. Hollænderne og danskerne skulle have den nordvestlige runding fra Fairhaven til Hakluyt Headland samt nordkysten – iøvrigt de bedste muligheder for hvalfangst – medens englænderne fik vestkystens bugter fra Fair Foreland til Spitsbergens sydspids.

Den hollandske hvalfangst afkastede nu store rigdomme. Hollænderne oprettede derfor ved den nordlige runding stationen Smeereburg, der helt kom til at ligne en by med pakhuse, hvalkogeri, mandskabshuse, og endog en kirke. Men byen begyndte dog atter at sygne hen, samtidig med at grønlandshvalbestanden efter 1644 aftog i kystområdet og trak ud i åbent hav. Hollænderne fortsatte dog fangsten, indtil hvalbestanden efterhånden forsvandt på grund af klimaændring.

Blandt de søfarere, der var med Joseph i 1613, var også som nævnt kaptajn Edge. Denne var en fremtrædende opdager og handelsmand. Han undersøgte landets sydlige og østlige del. Han fik også den østlige øgruppe i Wuche Islands i sigte og fuldførte således hele Spitsbergens Arkipelagets kystlinier, undtagen nordøstlandet. Men også hollænderne undersøgte samtidig mange dele af kysten. Noget tyder på, at MARMADUKE samtidig har berejst nordøstlandet.

Spitsbergens opdagelse og øgruppens navngivning skyldes således først og fremmest engelske og hollandske søfarere.

Under de ovenfor beskrevne forhold og hændelser var det altså, at kaptajn

Hollandsk kort, formentlig fra første halvdel af det 18. århundrede.

Søkortarkivet.

MARMADUKE, kaldet *DUK*, levede og udførte sin gerning.

På Spitsbergens sydøstlige ø, *Edge Land*, opkaldt efter den tidligere nævnte *Edge*, var det, at *MARMADUKE* oprettede sit hvalfangeranlæg på øens sydvestlige del, hvis bugt som nævnt i hollandske søkort af 1669 og 1682 bar navnet *Dusko*.

Hvalfangstperioden i Davis Strædet i 1700–1800.

I det 18. århundrede aftog som nævnt forekomsten af grønlandshvalen i Grønlandshavet. Hollands hvalfangere søgte derfor til Davis Strædet og Baffin Bugt.

Her fulgte hollænderne datidens skik at opkalde nye lokaliteter, som de kom til, efter steder, de kendte andre steder fra. Om Grønlands 70. breddegrad vrimler det derfor med hollandske navne: *Svarthenhuk*, *Vaigat*, *Flakkerhuk*, *Swarte Vogel Bay*, *Klokkerhuk*, *Rode Bay*, *Fortune Bay*, *Kullen* og *Rifkol*, ja selv den store engelske navigationslærer *Haklugi* for *Jakobshavn*.

Diskobugten har hvalfangerne således kaldt op efter *MARMADUKE's* faste anlæg „*Ducke Coue*“ på *Edge Land*. Navnet er senere gået over til at blive navnet på selve den store høje ø, *Disko*, der dominerer hele bugtområdet.

Denne store ø's havneområde, det nuværende Godhavn og såkaldt Engølsmandens havn, gav hollænderne navnet Liefde Bay. Som det ses på Spitsbergen kortets nordkyst, er *Liefde Bay* dér et dobbeltnavn på Wichesound og således af hollandske hvalfangere overført til Diskøens ypperlige havneområde, nu benævnt: Godhavn.

På forespørgsel meddeler lektor Finn Gad: „Liefde“ må oversættes som kærlighed, elskov – meget sigende når man tager nederlandske hvalfangeres inter-

esse for skønne grønlandske kvinder i betragtning.

Ja, det der her er anført er de forhold, som den engølske opdagelsesrejsende og hvalfanger MARMADUKE – kaldet DUKE – virkede under, og som hollænderne mindedes ved at føre navnet på hans hvalfangeranlæg på Spitsbergen til Diskobugten, hvorefter det efterhånden overgik til navn for Diskøen.

Herved må spørgsmålet om stednavnet Disko's oprindelse siges at være løst.

I tidsskriftet „Grønland“ er tidligere trykt følgende artikler af Ph. Rosendahl:

Jakob Danielsen – en grønlandsk maler	1953	s. 149
Kårene i fangerdistrikterne I	1958	- 58
Kårene i fangerdistrikterne II	1958	- 99
(De to sidstnævnte artikler findes i grønlandsk oversættelse i Grønlandsposten 1958 nr. 18, 19 og 20 samt 1959 nr. 9, 10 11 og 13).		
Grønlands vigtigste sælart vender tilbage	1958	- 357
Rationel regulering af sælfangst er en nødvendighed	1958	- 393

Mellemløkelig regulering af sælfangsten i Grønlandshavet og Davisstrødet	1960	s. 63
Sælfangsten ved Newfoundland og St. Lawrencebugten og dens regulering	1960	- 194
Klapmydsbestanden er i fare	1962	- 104
Jakob Danielsen	1968	- 229
Usaglig boykot af sælskindspelse ..	1968	- 340
En sten faldt fra mit hjerte	1972	- 160

Det grønlandske Selskabs Årsskrifter:

Forbedring af byggeskikken for huse med græstørvsmur	1936
Jakob Danielsen, tegninger og akvareller	1941
Grønlændernes bolig	1948